

Guide med frågor och svar

Rättigheter och lagstöd om allergi i skola och förskola

Inomhusmiljö

Vilket stöd i lagen finns för att hjälpa ett barn/en elev med pälsdjursallergi?

Det finns ingen lag specifikt om pälsdjursallergi och enligt Folkhälsomyndighetens jurister kan krav på egenkontroll för att förebygga och åtgärda olägenheter för människors hälsa enligt Miljöbalken (26 kap, 19§), bara ställas som gäller lokaler och deras skötsel – inte på personer som vistas i lokalerna. Därför ingår inte heller rutiner om pälsdjursallergen och dofter i det allmänna råd om städning i skolor mm som Folkhälsomyndigheten tagit fram. Möjligen kan Skollagen användas för att hjälpa barn med svårare pälsdjursallergi som räknas som en funktionsnedsättning, t ex för att ta fram ett åtgärdsprogram. Enligt Arbetsmiljöverket kan dock krav ställas på rutiner på skolor (och förskoleklass) för att ge information hur pälsdjursallergen kan begränsas, som en del av det systematiska arbetsmiljöarbetet på en skola. Riskbedömning ska göras enligt Arbetsmiljöverkets regler vid förändringar i arbetsmiljön som kan påverka hälsan negativt, t ex innan skolhundar införs som stöd för elever med särskilda behov. Astma- och Allergiförbundet, Unga allergiker och medicinsk allergiexpertis har tagit fram riktlinjer om arbetande hundar och allergi i skolan.

Länk; <http://www.notisum.se/rnp/sls/lag/19980808.HTM> och <https://www.av.se/arbetsmiljoarbete-och-inspektioner/arbeta-med-arbetsmiljon/systematiskt-arbetsmiljoarbete-sam/?hl=systematiskt%20arbetsmilj%C3%B6arbete> samt <https://astmaoallergiforbundet.se/content/uploads/2021/07/Vagledning-om-arbetande-hundar-och-allergi-i-skolan.pdf>

Vad kan man ställa för krav när det gäller fukt- eller mögelskador i förskolor/skolor?

Miljöbalken (9 kap 3§) reglerar verksamheter som kan medföra olägenhet för människors hälsa. I Folkhälsomyndighetens allmänna råd om fukt- och mikroorganismer finns vägledning hur lagen ska tolkas. Det bör bedömas som en olägenhet för hälsan om det finns synligt mögel eller mögellukt i lokalerna eller om sådant kan befaras spridas, om fuktskador inte åtgärdas och det innebär en risk för mögelväxt eller fuktskador har åtgärdats bristfälligt. Enligt den s k försiktighetsprincipen kan tillsynsmyndigheten ställa krav redan vid misstanke om risk för olägenhet. Vid bedömning ska hänsyn tas till personer känsligare än normalt, t ex allergiker. Centrum för Arbets- och Miljömedicin i region Stockholm har tagit fram ett faktablad om hälsobesvär av inomhusmiljö. Arbetsmiljölagen som omfattar elever från förskoleklass kan också användas.

Länkar: <http://www.notisum.se/rnp/sls/lag/19980808.HTM> och <https://www.folkhalsomyndigheten.se/contentassets/26ea6c0d999742c0a5351c63e70cb0ce/fohmfs-2014-14.pdf> samt http://dok.sll.se/CAMM/Faktablad/Halsobesvar%20av%20inomhusmiljon_2017.pdf

Vad kan man kräva när det gäller dålig luft i klassrum och är det lagligt att stänga av ventilationen då skol-/förskolelokalerna står tomma?

Miljöbalken kan tillämpas även när det gäller bristande ventilation i skolor och som vägledning finns ett allmänt råd om ventilation från Folkhälsomyndigheten. I skolor och lokaler för barnomsorg krävs ett minsta luftflöde och ett gränsvärde finns när det gäller koldioxidhalt i luften (en indikator på luftkvalitet).

Folkhälsomyndigheten har även vägledning om ventilation och luftkvalitet på sin webbsida som säger att ifall luftflöden reduceras eller stängs av när rum och lokaler står tomma är det viktigt att se till att luftkvaliteten är god när lokalerna används igen. Ansvarig för verksamheten behöver kontrollera hur lång tid luftflödena behöver vara på och hur mycket flöde som behövs för att åter få en god luftkvalitet. Arbetsmiljöverket har också gett ut nya föreskrifter om arbetsplatsens utformning som gäller ventilation i skolor (gäller från 1 jan 2021). När det gäller ny- eller ombyggnation ges allmänna råd om universell utformning och regelbunden ventilation i arbetslokaler.

Länkar: <https://www.folkhalsomyndigheten.se/contentassets/641784832543443ea4eebe9b300c244e/fohmfs-2014-18.pdf> och <https://www.folkhalsomyndigheten.se/livsvillkor-levnadsvanor/miljohalsa-och-halsoskydd/tillsynsvagledning-halsoskydd/kompletterande-vagledning-om-ventilation/> samt <https://www.av.se/globalassets/filer/publikationer/foreskrifter/arbetsplatsens-utformning-afs2020-1.pdf>

Vilka krav kan man ställa på städning och inredning i en förskola/skola?

Miljöbalken kan tillämpas och ett allmänt råd om städning i skolor, förskolor och fritidshem från Folkhälsomyndigheten är vägledande. Lokaler som används stadigvarande bör städas dagligen och hygienutrymmen som toaletter en till flera gånger per dag. Lokaler och inredning bör vara utformade så att ansamling av damm motverkas och städning underlättas, t ex bör textila golv och annan dammsamlade inredning och möblering undvikas. Storstädning bör ske återkommande under året. Det bör finnas städrutiner och dokumenterade rutiner för fortlöpande kontroll av städningen. De städmetoder som används bör virvla upp så

lite damm som möjligt och vid val av kemiska produkter för städning bör produkter som kan ge upphov till besvär på kemiska emissioner och starka lukter undvikas.

Länk; <https://www.folkhalsomyndigheten.se/contentassets/415fa580a6324d1594d9844b7c2e4e19/fohmfs-2014-19.pdf>

Arbetsmiljöverkets föreskrift om arbetsplatsens utformning gäller bl a skolor och innehåller också regler om att underhåll, rengöring och städning ska ske regelbundet enligt på förhand uppgjorda rutiner och anpassas efter utrymmets funktion och användningsfrekvens samt verksamheten på arbetsstället (ny föreskrift gäller fr o m 1 jan 2021). När det gäller ny- eller ombyggnation av arbetslokaler ges allmänna råd om universell utformning och lättstädad inredning enligt föreskriften.

Länk; <https://www.av.se/globalassets/filer/publikationer/foreskrifter/arbetsplatsens-utformning-afs2020-1.pdf>

Diskriminering, särskilt stöd m m

Utbildning ingår som ett samhällsområde enligt diskrimineringslagen och funktionsnedsättning är en av diskrimineringsgrunderna. Anmälan kan göras till DO av den som blivit diskriminerad till exempel i skolan eller på fritids och om utbildningsanordnare inte gör något eller agerar för långsamt.

Behandling som är kränkande men som inte har något samband med en diskrimineringsgrund regleras inte i diskrimineringslagen utan i skollagen. Tillsammans med Skolinspektionen övervakar Barn- och elevombudet den del av skollagen som gäller vid kränkande behandling.

Länk; <https://www.do.se/diskriminering/diskriminering-olika-delar-samhället/diskriminering-forskola-skola-hogskola>

Får skolan anordna obligatoriska aktiviteter, t ex anordna studiebesök till bondgård, så att en elev med pälsdjursallergi inte kan delta?

Enligt diskrimineringslagen (1 kap 4§, punkt 2) räknas det som s k indirekt diskriminering när någon missgynnas genom tillämpning av en bestämmelse, ett kriterium eller förfaringssätt som framstår som neutralt men som kan komma att särskilt missgynna personer med exempelvis viss funktionsnedsättning, såvida inte bestämmelsen, kriteriet eller förfaringssättet har ett berättigat syfte och de medel som används är lämpliga/nödvändiga för att uppnå syftet. Bristande tillgänglighet för personer med funktionsnedsättning kan också utgöra en grund för diskriminering.

Vad har man rätt till för hjälp om en elev kommer efter i skolarbetet på grund av allergi som ger frånvaro?

Åtgärdsprogram ska enligt Skollagen (3 kap 9§) utarbetas om en elev behöver särskilt stöd, d v s inte utvecklas i riktning mot kunskapsmålen i läroplanen eller riskerar att inte nå de kunskapskrav som minst ska uppnås. Det ska också utarbetas om en elev uppvisar andra svårigheter i sin skolsituation, t ex en funktionsnedsättning, som gör att skolan på sikt befarar att eleven inte når kunskapskraven. Skolan ska uppmärksamma och utreda behoven och om behov finns upprätta ett åtgärdsprogram som sedan ska följas upp och utvärderas. Åtgärdsprogram kan överklagas till Skolverkets överklagandenämnd. Vägledning finns i Skolverkets

Allmänna råd om Arbete med åtgärdsprogram för elever i behov av särskilt stöd. Skolinspektionen granskar rätten till särskilt stöd.

Länk; <https://www.skolverket.se/regler-och-ansvar/ansvar-i-skolfragor/extra-anpassningar-sarskilt-stod-och-atgardsprogram-i-skolan>

Maten

Vilka rättigheter har elever att få säker skollunch serverad?

Frågan om elevers rätt till att få skollunch som är anpassad efter elevens matallergier är inte helt lätt att svara på. Här finns minst två lagstiftningar som reglerar detta och kan behöva tolkas tillsammans. Enligt Livsmedelsverket ska maten som serveras från skolmatsal vara säker. Men kravet på att skollunch ska serveras är olika för olika stadier i skola och förskola enligt Skolverket. Yrkesföreningen Kost och näring har tagit fram nationella riktlinjer för specialkost.

I Skolverkets författningar finns inte frågan om allergianpassad kost särskilt reglerad. Men det står att arbetsmiljön ska vara bra för alla i skolan. Om en elev har behov av särskild anpassning p g a matallergi kan man också upprätta ett åtgärdsprogram för eleven. Det är rektor som har ansvar för om en elev kan vara i behov av olika anpassningar och beslutar om detta. Om problemet inte kan lösas av rektor kan man, om det är en kommunal verksamhet, vända sig till klagomålshanteringen i kommunen. Gäller det en fristående skola kan man vända sig till styrelsen för skolan.

Vilka krav kan vi ställa på maten som vårt barn med livsmedelsallergi serveras?

Man kan ställa krav på att den mat som serveras inte ska ge upphov till någon allergisk reaktion. En förutsättning är att vårdnadshavaren informerat om vad barnet är allergiskt mot. I en del kommuner finns det krav på att läkarintyg ska gälla som information om vad eleven är allergisk mot. När det gäller grundskolans år 1-9 har alla barn rätt till kostnadsfri skollunch som också ska vara säker att äta.

För förskolan gäller lite annorlunda regler. Kommunen har rätt att ta ut en avgift som inkluderar lunch. Skrivningarna om rätt till speciellt anpassad kost är inte lika solklara för förskolan. Gymnasieskolan har inte skyldighet att servera kostnadsfri skollunch. Men om skolan väljer att servera skollunch så ska maten vara säker för alla elever.

I skollagen som gäller från 1 juli 2011 räknas skolmåltiden som en del av utbildningen. Därför måste skolansvariga ha rutiner och system för att systematiskt kunna säkerställa att eleverna serveras näringsriktig mat. I det ingår bland annat att planera och följa upp att skolmåltiderna är näringsriktiga.

Vilka rättigheter har vi om skolan ber oss att skicka med mat för att de inte kan säkerställa att vårt barn får säker mat i skolan?

Skolan har skylighet att säkerställa att den mat som serveras på skolan är säker. Skolan får inte servera livsmedel som inte är säkra (enligt förordning (EG) 178/2002 artikel 14). Om

skolan gjort bedömningen att den allergikost som serveras inte kan garanteras som säker gör de rätt utifrån livsmedelslagstiftningen när de säger nej till att servera denna typ av mat.

Däremot har eleven rätt till en kostnadsfri lunch enligt skollagstiftningen och av den anledningen måste skolan hitta ett sätt att lösa detta. Genom utbildning, inköp av färdig allergikost från något ställe som klarar hanteringen eller något annat sätt. Hur långt skolans ansvar sträcker sig när det gäller anpassning av kosten till elevers behov och önskemål är inte uttalat i förarbetena till skollagen. En rättslig prövning har gjorts av ett fall med en elev med födoämnesallergi. Där konstaterade Skolinspektionen att specialkost ska erbjudas elever som behöver det p.g.a. allergi.

Hur ska förskolan/skolan/fritidshemmet agera om olyckan är framme och vårt barn serveras felaktig kost?

Det ska finnas kända rutiner för att hantera en sådan situation. Alla som arbetar ska känna till hur man hanterar en livshotande allergisk reaktion. Incidenten ska anmälas till kontrollmyndigheten (kommunen) och givetvis ska orsaken till incidenten utredas av de som lagat och serverat. Dessutom ska nödvändiga åtgärder vidtas (t ex ändrade rutiner och utbildning). Allvarliga incidenter ska även rapporteras till Arbetsmiljöverket. Se gärna Livsmedelsverkets skrift ”Bra måltider i skolan” från 2019.

Kan man ställa några krav på att personalen, både i tillagningsköket, i skolmatsalen och även på förskola/fritids har kunskap om allergier och allergikost?

Självklart ska kunskapskrav ställas på de som lagar, serverar eller på något annat sätt är inblandad i måltiderna!

Lästips:

Utbildningsmaterial om maten i förskola och skola från Astma- och Allergiförbundet:

<http://astmaoallergiforbundet.shop.strd.se/product/8904/0/0/949603>

Checklista – om någon får en reaktion, Astma- och Allergiförbundet;

<http://astmaoallergiforbundet.shop.strd.se/product/8984/8984/0/910815>

Informationsmaterial från Livsmedelsverket:

Bra måltider i skolan – råd 2019;

<https://www.livsmedelsverket.se/globalassets/publikationsdatabas/broschyror/bra-mat-i-skolan.pdf>

Bra måltider i förskolan – råd 2016;

https://www.livsmedelsverket.se/globalassets/publikationsdatabas/broschyror-foldrar/bra-maltider-i-forskolan.pdf? t_id=1B2M2Y8AsgTpgAmY7PhCfg==& t_q=Bra+m%c3%a5ltider+i+f%c3%b6rskolan& t_tags=language:sv,siteid:67f9c486-281d-4765-ba72-ba3914739e3b& t_ip=185.58.79.141& t_hit.id=Livs_Common_Model_MediaTypes_DocumentFile/290f19ad-9631-4814-a921-066fce1880b0& t_hit.pos=1

Föreningen Kost och närings nationella rekommendationer om specialkost 2023;

<https://www.kostochnaring.se/vart-arbete/forskola-skola/specialkost-anp-maltider/>

Vart kan jag vända mig för att få veta mer eller anmäla brister?

Arbetsmiljöverket är en statlig myndighet som har tillsyn över arbetsmiljölagen och målet är att minska riskerna för ohälsa och olycksfall i arbetslivet och att förbättra arbetsmiljön. Myndigheten ger ut allmänna råd och föreskrifter som vägleder i tolkningen av lagen. Elever i skolan omfattas av arbetsmiljölagen fr o m årskurs 1. Arbetsmiljöverket genomförde en särskild tillsynsinsats om systematiskt arbetsmiljöarbete (bl a rutiner för ventilation och städning) i skolan under 2013-2016.

www.av.se

Barn- och elevombudet (BEO) är en del av Skolinspektionen som tar emot anmälningar som handlar om mobbning och kränkningar i skolan som inte har samband med diskrimineringsgrunder i diskrimineringslagen, t ex funktionsnedsättning. Eventuella missförhållanden utreds av BEO och om de kommer fram till att en huvudman (t ex en kommun eller ett företag som driver en fristående skola) har brutit mot skollagen kan de rikta kritik och ställa krav på åtgärder. Om en sådan utredning visar att ett barn eller elev har utsatts för en kränkning av elev eller personal kan BEO besluta om att kräva skadestånd från huvudmannen.

<https://beo.skolinspektionen.se/>

Diskrimineringsombudsmannen (DO) är en statlig myndighet som har tillsyn över diskrimineringslagen och bedömer om ett fall utgör diskriminering utifrån olika diskrimineringsgrunder, bl a funktionsnedsättning och olika samhällsområden så som utbildning. Bristande tillgänglighet för personer med funktionsnedsättning är numera med bland diskrimineringsgrunderna i Diskrimineringslagen.

www.do.se

Livsmedelsverket är en statlig myndighet arbetar med att ta fram svensk information, kontrollhandböcker och vägledning utifrån livsmedelslagstiftningen som gäller i hela EU. I uppgifterna ingår bl a märkningsregler. Branschorganisationer tar fram egna riktlinjer som ska bedömas av Livsmedelsverket och sedan publiceras på webbplatsen.

www.slv.se

Miljö- och hälsoskyddskontoret (eller motsvarande) är en lokal tillsynsmyndighet som har tillsyn på kommunal nivå över bl a Miljöbalken och Livsmedelslagstiftningen. Hit kan man vända sig för råd och information eller för att anmäla klagomål.

Skolverket är en statlig myndighet som ger ut juridisk vägledning och allmänna råd utifrån skollagen, bl a om särskilt stöd och åtgärdsprogram, studie- och yrkesvägledning. Dessutom är myndigheten samordnande för funktionshinderspolitiken och tar fram statistik och gör insatser för kompetensutveckling och spridning av forskning.

www.skolverket.se

Skolinspektionen är en statlig myndighet som arbetar med tillsyn enligt skollagen och inspekterar bl a skolsituationen för elever med funktionsnedsättning. Skolinspektionen tar emot klagomål/anmälningar enligt Skollagen, bl a om rätten till undervisning och särskilt stöd.

www.skolinspektionen.se

Folkhälsomyndigheten är en statlig myndighet som sedan 1 jan 2014 arbetar med förebyggande folkhälsofrågor och ger ut tillsynsvägledning och kunskapssammanställningar, bl a hälsoskydd enligt Miljöbalken. Socialstyrelsen har haft ett särskilt regeringsuppdrag att utreda allergi i skola och förskola och rapporten finns nu på Folkhälsomyndighetens webbplats. Myndigheten har genomfört en nationell tillsynsinsats om skolans inomhusmiljö med fokus på städning och ventilation. Den direkta tillsynen av hälsoskyddet bedrivs lokalt av Miljö- och hälsoskyddsförvaltningen (eller motsvarande) i kommunen. Socialstyrelsen ansvarar även för vägledning till vården där elevhälsan ingår som en del.

www.folkhalsomyndigheten.se och

<https://www.folkhalsomyndigheten.se/contentassets/f7ebb232fe774aada7c18e7847530345/inomhusmiljon-skolan-15128-webb.pdf>

Specialpedagogiska skolmyndigheten arbetar med råd till skolor när det gäller pedagogiska konsekvenser av funktionsnedsättningar i skolan och ger stöd i form av specialpedagogisk rådgivning respektive utredning. En annan uppgift är att ta fram läromedel och utbildning när det gäller specialpedagogik. Myndigheten har även haft ett särskilt regeringsuppdrag om tillgänglighet och har tagit fram en webbsida om tillgänglighet i skolan.

www.spsm.se

Antidiskrimineringsbyråer är ideella organisationer som lokalt och regionalt verkar för mångfald, likabehandling och jämställdhet och förebygger och motverkar diskriminering. Byråerna är fristående och finns i hela landet men samarbetar med varandra och DO. De erbjuder kostnadsfri juridisk rådgivning och även utbildning till bl a företag, föreningar, kommuner och landsting.

<https://malmomotdiskriminering.se/alla-antidiskrimineringsbyraer/>